مەرگ و ژیان لە (شالیس)دا

زانا خەلیل

لە جیاتی پاشەکی

هەروەها ئەو شتانەیش
کە من دژ بە ژیان نووسیومن
بۆ ژیان نووسراون.

هەروەها ئەو شتانەیش
کە من بۆ مردن نووسیومن
دژ بە مردن نووسراون.
(ئیریش فرید)

مەرگ لە شالیسدا

یەکێ لەو کایە فیکری و مەعریفیانەی کە وەکو تێمەیەکی توند و پۆلایین و پتە لەنێو دیوانی شیعری (شالیس)ی (هاشم سەراج)دا کاری لەسەر کراوە، بریتییە لە ئەتمۆسفێر و قۆناغەکانی هەستکردن بە مەرگ و ناشرینی مەرگ و ترس لە مەرگ و ڕووبەڕووبوونەوەی مەرگ.

لەو دیوانە شیعرییەدا بەو شێوەی خوارەوەو بەپێی قۆناغی لێکجیاوە گوزارشت لەو چوار حاڵەتە کراوە:

(١) بیرهێنانەوەی بەردەوامی هەست کردن بە مەرگ لە بڕگەکاندا، ڕەنگە لە پێناوی سەلماندنی هەست کردنێکی بەردەوامی وەرگرێ بە مەرگ، بێگومان لە بنەڕەتدا ئەو هەست کردنە بە مەرگێکی ئامادە، هەستکردنی خودی شاعیرە بەو هەستە نەک خوێنەر و وەرگر، بەڵام ئێستا تێکستەکە هی وەرگر و خوێنەرە.

(٢) گەیشتن بە باوەڕێکی نەگۆڕ سەبارەت بە ناشرینی مەرگ و جیهانی تراژیدیا ئامێز و پڕ لە نیگەرانی و

هاشم سەراج

ناشرینی لەناوچوون.
(٣) ترس لە مەرگ.
(٤) ڕووبەڕووبوونەوەو دژایەتی کردنی مەرگ و ئیش کردن لەناو پرێنسیپێکی نزیک لەو پرێنسیپەی کە دەڵێ: (من لێرەم کەوابێ مەرگ لێرە نییە، کە مەرگ دێ من لێرە نیم.)

ڕۆشەنە لێکجیاکردنەوەو پۆلێنکردنێکی وردبینانە بۆ ئەو چوار خاڵە لەنێو بڕگەکانی (شالیس)دا کارێکی نەک هەر بە تەنیا سانا نییە، بەڵکو لەبەر شێوازی شیعر و خاسییەتەکانی شیعرو بنەماکانی مەعریفە و حاڵەتە گۆڕدراوە سایکۆلۆژییەکانی شاعیر دەگەیتە حاڵەتێک لە تێکەڵبوون و ئاوێتەبوون لە لایەک، هەروەها لەنێو شوێن زەمەنی هیچ یەک لە بڕگەکاندا کارێکی ئەنقەست و عەقڵانی ڕووت نابینیتەوە لە لایەکی تر. لە زۆری بڕگەکاندا ئەو حاڵەتی تێکەڵبوونی هەستکردن بە مەرگێکی ئامادە و ناشرینی مەرگ و ترس لە مەرگ و ڕووبەڕووبوونەوەو دژایەتی کردنی مەرگە دەردەکەوێ:
(بڕگەی ٧٤)

کەواتە
لە ناشوێن بژی لە ناشوێن سەما بکە
لە ناشوێن ماهووتی مۆسیقای گیانت
بپڕوکێنە
نارنجیترین وەهمێکی پرتەقاڵییە
زیندەگی ئەی یار.

لەو دوو دێرەدا کە دەڵێ: «لە ناشوێن بژی لە ناشوێن سەما بکە.... نارنجیترین وەهمێکی پرتەقاڵییە زیندەگی ئەی یار». لێرەدا ئێمە ئاوێتەیەکمان لە (هەست کردن بە مەرگ و ترس لە مەرگ و ڕووبەڕووبوونەوەی مەرگ) دەکەوێتە بەرچاو، ژیانی وەهمێکی نارنجی پرتەقاڵییە، کەوابێ شایەنی ئەوەیە تا ئاستی قووڵاییەکانی ڕۆح بۆنی ئەو پرتەقاڵییەتەی ژیان بکەین و تامی بکەین چێژی لێبکەین، لەو شوێنەدا بە تامکردن و بۆنکردنی جوانییەکانی ژیان ڕووبەڕووی جیهانێک دەبینەوە کە وەهمە.. ئەگەر ژیانیش وەهم بێت ئەوە ترسی لەناوچوونێکی ئەبەدی هەست پێدەکەین و هەستیش بە حزووری بەردەوامی مەرگ دەکەین.

دەکرێ نموونەی زۆر زیاتری ئەو بڕگانە بدەین لەو ڕووەدا، کە هەر چوار خاڵەکانی سەرەوە بە کردەیەکی کیمایی ئیستێتیکی ئاوێتەی یەکتری دەکات، بەڵام با لە سەرەتادا ئەو هەستکردنە بە مەرگ کەشف بکەین کە زۆر شوێنی جەستەی ئەو تێکستەی داگیرکردووەو وا دەکات تاو نا تاوێ وەرگر وەئاگا بێنێتەوەو پێی بڵێت، هەست بە لەناوچوون و فەنا و نەمانێکی تاهەتایی بکە:

«١٤٣»
من و تۆ مانەندی پیت و وشە
سپێدەیەک لە سەماکانی
(با)دا گوم دەبین.

«١٤٥»
دواین جار لە کولبەی دڵەوە
بڕۆمان لێ هەڵدەتەکێنێ
مەرگ.

«١٥١»
(بادە» دەیگوت: ڕۆژێ دادێ
شەرابی ئەجەل دەنۆشم و هاژەی
دێ ڕووباری..... تاد

«١٧١»
(باده» دەیگوت:
مەرگ میوانێکی ڕەزا قورسە و ناواده دێ و
سەیرانگاکانی حەز و لەززەت تێکدەداو.... تاد

مەبەست لە هەست کردن بە ئامادەیی و حزووری هەمیشەیی مەرگ ئەوە نییە کە کەسانی تر ئەو هەستەیان نەبێ، بەڵام جیاوازی دید و جیهانبینی و مەعریفەی مرۆڤەکان لەوە دایە کە ئەو هەستە و هەست کردن بە ئامادەیی ئەو هەستە لە یەکێکەوە بۆ یەکێکی تر و لە شوێن زەمەنێکەوە بۆ شوێن زەمەنێکی تر هەمیشە لە گۆڕان دایە. ئەو هەستە پڕ لە نیگەرانی و خەفەتدۆستە ئامادەییەکی هەمیشەیی هەیە لە گەلێک لە بڕگەکانی ناو شالیسدا، بەدەم خوێندنەوەی بڕگەکان دەگەیتە ئەو حاڵەتەی کە چەند دەقەیەک جارێ لە دنیایەک دەگوازرێیتەوە بەرەو جیهانێکی تر کە پێی دەڵێین: «هەست کردن بە ئامادەیی و هاتنی لەناکاوی مەرگ».

دوای ئەو هەستە لە هەندێ بڕگەی تردا لەگەڵ سەڕاجی شاعیردا سەفەر دەکەیت بەنێو ئەتمۆسفێرێکی تر کە ئەویش هەواڵدانە بۆ نیشاندانی «ناشرینی مەرگ»، حیجاب و ماسکە ڕەنگاوڕەنگەکان لە ڕوخساری مەرگ هەڵدەماڵێ و حەقیقەتی ئەو تاریکییە ناشرینە دەردەخاو دەڵێ:

«٤٥»
ئەی میهر دەرگاکانی شیعرم لێ گاڵە مەدە
(هەرچی ئاوا ببێ خۆشم ناوێ)

بێگومان مەرگ ئاوابوونە و مەرگ گەیشتنە بە تاریکی، تاریک کە تا ئەوپەڕی هەر بە تاریکی دەمێنێتەوە، مانەوەی تاریکیش تا هەتاهەتایە ناشرینییە، کەوابێ مەرگ ناشرینە، مەرگ لە هەمان کاتدا تاریکی و ناشرینیشە، مەرگ ئەو لافاوە تاریک و لە ناکاو و کوشندەیەیە کە بەرەو تاریکی و ناشرینیەکی ئەبەدی ڕاپێچمان دەکات:

«٢٩»
دوێشەو (باده) بە خەندەوە دەیگۆ:
من بەر لە تۆ شەرابی ئەجەل دەچێژم
لەو ساوە خەفەتێکی نادیاری ئەزەلی
دایگرتووم و بەردەوام بیر لەو
کرمە شووشەییانە دەکەمەوە
چۆنچۆنی خۆ لە لەتە خۆر و
کریستاڵانە دەئاڵێنن.

کاتێ کرمی شووشەیی خۆیان لە درەوشانەوەو ڕووناکی و کریستاڵ و ئێستێتیک دەئاڵێنن، دوندی تاوەری ناشرینی و سیما و خاسیەتە بەدەکانی مەرگمان دەخەنە بەرچاو، کەوابێ مەرگ تا حەددی ئێسقان بۆ بوونەوەرەکان ناشرینە.

دوای هەست کردن بە مەرگ و گەیشتن بە باوەڕێکی ڕەها کە ژیان جوانترە لە مەرگ، «ژیان چەنێ خۆشترە لە مەرگ ئەی خودا... شالیس» یان خودی مەرگ جگە لە مەرگ و تاریکی هیچی تر نییە، دەکرێ ئێستا لەسەر چەند نموونەیەکی تری خاڵی سێیەم بوەستین کە ئەویش (ترسە لە مەرگ).

لە (شالیس)دا ئەو حاڵەتە دەدۆزیتەوە، ڕەنگە لە بنەڕەتدا ترس لە مەرگ بە مانای تەواوی ترس نەبێ لە خودی مەرگ، بەڵکو ترسە لە پیربوون و لە دەستدانی جوانی و چێژ و خۆشی و لەززەتەکانی ژیان و گەرمییەکانی جەستە، کە مردن دێ سووڕی خوێن دەوەستێ، جەستە سارد دەبێ و دەبێتە خۆراکی میکرۆب و بوونەوەرەکانی دی، ترس لە ناشرینی و مەرگ مرۆڤ دەگەیەنێتە حاڵەتی خۆ کوشتن، ئەگەر وانەبووایە تەنانەت کەسێکیش چییە لەسەر ئەو ئەستێرەی ئێمەدا باوەڕی بە خۆکوشتن نەدەبوو، بەڵام کاتێ هیچت نەبوو بۆ ئەوەی لە دەستی بدەیت، ئەوەی کە هەتە تەنیا ناشرینییە و هەست کردنە بە ترسی هاتنی مەرگ و ناشرینی، دەگەیتە ئەو حاڵەتەی کە تەنیا لە تاریکییەکەوە دەچیتە نێو تاریکییەکی تر و هیچی تر..

ترسی (شالیس) ترسێکە لە مەرگ نەک لەبەر خودی مەرگ، بەڵکو ترسێکە لە مەرگ کە بکوژ و کوشندەی جوانییەکانە، مەرگ کە دێ بەر لە هەر شتێکی تر جوانی دەکوژێ، بۆیە سەڕاجی شاعیر دەڵێ:

«١٣٣»
وتم (باده)
لەش بە جووڵە جوان دەبێت

ڕۆح بە مۆسیقای لەززەتدار
بەڵام مەرگ لە دەستدانی
جووڵە نازپەروەرەکانی دڵە.

«٥٥»
لەم لاقرتێ گوڵمەز و گاڵتەجاڕییەی
بوونەدا ئەی یار ئەی عیشوەگەریترین یار
هەستێکی ترسناکی نیگەران نیگەران
دامدەگرێ دا دا دا
بیر لە فیراقی هەمیشەییت
دەکەمەوە هـ ە م ی ش ە ی ی ت.

«١٠١»
تازە لەم سەرابستان و شەرابستانەدا
چی دەکەین؟
ژیان نارنجیترین وەهمێکە
لە کریستاڵەکانی عیشق و
ڕەونەقەکانی نەشئە و شەیدایی
پاشان لە چرکەساتێکی هەڵایساودا
دەسبەرداری دەبین.

«١٢»
بەمشێوەیە بەردەوام چرکە خۆشەکانی
ژیان
لە دەست دەدەین.

ئێمەش بەو شێوە دەیبینین کە ترس لە تێپەڕینی زەمەن و ترس لە مەرگی ئێستێتیک و نەمانی سەفادا ترسە لە مەرگ، ترسێک کە لە شالیسدا دەگاتە حاڵەتێک لە نیگەرانی و فرمێسک و هاوار هاوارێکی بێدەنگ و نزم، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا نایەوێ هەروا بە سانایی تەسلیمی دەرئەنجامی ئەو ترسە بێ کە مەرگە.

سەڕاجی شاعیر هەوڵ دەدا چوونە دەرەوەیەک، یان گۆشەیەک، یان مەخەر و مەیدانێک بدۆزێتەوە بۆ ئەو ڕووبەڕووبوونە و دژایەتی کردنە، هەوڵیداوە، یان باوەڕی ئاوایە کە هەندێ شت هەن دەتوانن تا ئاستێک لە ئاستەکان دڵنەوایی مرۆڤەکان بدەنەوە لەو شەڕە کۆتایی دیارە. یەک لەو شتانەی کەوا دەتوانێ دەسەڵاتی ناکۆتا و بێسنووری مەرگ نەهێڵێ لە قاقادان و گاڵتەکردنە بەمەرگ. حیلکە حیلک و لە قاقادان تا ئاستی ئێشانی زگ دژ بە مەرگ، لەناوبردنی مەرگە و بانگەشتەکردنی دۆڕانی مەرگە، لە ژیان پێبکەنە و عەشق بکە، لە ژیاندا سەفادۆستبە و پێبکەنە، لە ژیاندا نەهێڵی تاریکی جێ بە ڕووناکی لەق بکا، لە ژیاندا لەبەردەم پێی جوانیدا کرنۆش ببە و پێیەکانی ماچ بکە، لە ژیاندا دەستی خۆشەویستی بگرە و تا ئاستی نەمانی هێزی دڵ ماچی بکە و لە قاقادە:

دەبێ لەم جیهانە جوانەدا هەر
پ ێ ب ک ە ن م پ ێ پ ێ

بێگومان پێکەنین لە گریان و ڕووناکی لە تاریکی و عەشق لە ڕق و سەفا لە شین و ڕاستگۆیی لە درۆ و بەختەوەری لە بەدبەختی جوانترە، سەڕاج دەیەوێ بە (قاقاکانی جوانی) دژی ئەو گریانە هەمیشەییە بوەستێ کە پێی دەڵێن: مەرگ.

ئەگەر کەرستەکانی دژایەتی کردنی مەرگ قاقا و پێکەنین و سەفاو ڕاستگۆیی و جوانی و ڕووناکی بێت، ئەوا جیهانێک هەیە سپی و بێگەرد کە شوێنی هەموو ئەو کەرستانەی لێ دەبێتەوە ئەویش نووسینە.. نووسین بەلای سەڕاج حاڵەتێکە لە لەززەت و ئەشکەنجە، بەڵام بەو لەززەت و ئەشکەنجەیە دژی مەرگ دەوەستێ و

هەوڵی لەنێو بردن و لەناوچوونی لەناوچوون و مەرگ دەدات:

«١٧٦»
دەبا بنووسین تا ڕووخساری
مەرگ دەرنەکەوتووە
ئەی خۆم
نووسین لەززەتاویترین و
ئەشکەنجاویترین سزای قەدەرە.

کەوابێ دروستبوونی ئەو چوار قۆناغە لە (شالیس)دا وەکو تێمەیەکی دیار و ڕۆشەن تەنیا لە پێناوی لەدەست نەدانی جوانی و عیشق و قاقا و پێکەنینەکانی ژیانە، بۆیە دەگاتە حاڵەتێک کە زۆر ڕاشکاوانە و بە زمانێکی ئاسایی و ڕۆشەن هاوار بکاو بڵێ: ژیان لە مەرگ خۆشترە و ژیان لە مەرگ لەززەتبەخشترە.

ژیان لە شالیسدا

دەکرێ بۆ خوێندنەوەی دەقێکی تازەی شیعری کار لەسەر میتۆدێکی ڕەخنەیی دیاریکراودا بکرێ، هەروەها دروستیشە کۆمەڵێ میتۆدی ڕەخنەیی ئاوێتە بکرێت بۆ خوێندنەوەو کارکردن لەسەر تێکستێکی شیعری، واتا مەرج نییە بۆ خوێندنەوەی تێکستێکی شیعری، خۆمان بە میتۆدێکی دیاریکراو ببەستینەوە، (د. محەمەد بەکر) لە کتێبی پەخشانە شیعری کوردیدا دەڵێ: «هەموو ڕێبازە ڕەخنەییە کۆن «تازە- کۆنەکان» لەژێر ئەم ناونیشانەدا کۆدەکرێنەوە «کەسایەتی، مێژوویی ژیانی، بیروباوەڕی، ڕەفتاری ڕۆژانەی» دەکرێتە کلیلی تێگەیشتن لە دەقەکەیی و دەق و پەیامگر لە سێبەری ئەودا ڕادەگیرێن، ڕەخنەی مێژوویی، دەروونناسی و ئایدیۆلۆژی، نموونەی ئەو ڕێڕەوەن کە لە دەرەوەی ئەدەبەوە لە بەرهەمی ئەدەبی دەکۆڵنەوە.».. هەروەها لە پەرەگرافێکی تری هەمان سەرچاوەدا، د. محەمەد بەکر دەڵێ: «تەنیا ڕستەیەکیش لە کاری ئەدەبییدا ڕەنگدانەوەی سۆزی نووسەر نییە، بەڵکو «زمان» بە گوێرەی بۆچوونێکی ڕۆڵان پارت لە کارە ئەدەبییەکانەوە دەدوێ»..

بە بۆچوونی من خۆ بەستنەوە بە بیرو باوەڕێکی دیاریکراو و پێشوەختە لە خوێندنەوەدا کارێکی تەواو تەندروست نییە، چونکە ڕەنگە (دەق)ی شیعری هەڵگری کۆمەڵێک حاڵەتی دژ بەیەک بێت، یان تەباو دژ بەیەک، یان هیچ پێوەندییەک لە نێوانی ئەتمۆسفێرە لێکجیاکانی نێو جیهانێکی تەواو لێکجیا بێت.. ئێمە لێرەدا دەتوانین چەندین خوێندنەوەی ڕەنگاوڕەنگ و جۆر بە جۆرمان هەبێ بۆ (شالیس)، چونکە پڕە لە وەرچەرخان لە هەموو ڕووەکاندا، خۆ دەکرێ ڕاست بێ کە ئێمە لە دەرەوەی دەقەوەش واتا لە ژیانی خودی شاعیرەوە هەنگاو بنێین بۆ خوێندنەوەی چەند بڕگەیەکی ئەو تێکستەی کە هەڵگری دنیایێ تابلۆی گۆڕدراو و ناجێگیرە، دەشکرێ دروست و ڕاست بێ کە ئێمە لە دەرەوەی ژیانی شاعیرەوە کار لەنێو ئەو تێکستەدا بکەین، ئەوەی من لێرەدا هەوڵی خوێندنەوەی بۆ دەدەم ئەو بڕگانەن کە بە ئاشکرا پەیوەستن بە ژیانی ڕۆژانەی شاعیرەوە.

ڕەنگە ئەگەر ئەو ناونیشانەی سەرەوەم بکردایە «ژیانی ڕۆژانە لە شالیسدا» دروستتربووایە، چونکە لە خوێندنەوەی ئەو دیوانەدا تۆ ژیانی ڕۆژانە و هەندێ هەڵوێستی ڕۆژانە و پۆرترێت و تابلۆی ئێستێتیکی نێو ژیانی ڕۆژانەت دەکەونە بەرچاو.. یەکێ لەو تەوژمە جوان و دڵڕفێنەرانەی کە ئێستای شیعری «ئۆیرۆ- ئەمریکایی» گرتۆتەوە، شێوازی نووسینەوەی پۆرترێت و تابلۆکانی ژیانی ڕۆژانەی شاعیرە، سەڕاجی شاعیر لە هەندێ بڕگەی ئەو دیوانەدا ئەو کارەی ئەنجامداوە، کە بە بۆچوونی تایبەتی من جوانترین و چێژبەخشیترین بڕگەکانی ئەو دیوانەن.. لە ڕێگای خوێندنەوەی ئەو بڕگانەدا تۆ لایەنێکی مێژووی ژیان و چەندین پەنهانی ژیانی شاعیرو ئەو چاخە دەزانیت و چێژی لێوەردەگیرێت، تۆ دەزانیت لە بەیانییەکدا سەڕاج کۆمەڵێ فۆلسکاب دەهێنێ و بە وشەو ڕستەی پڕ لە هەناسەو ڕۆح دەیان ڕازێنێتەوەو تا شەکەت دەبێ لاپەڕە سپییەکان ڕەشنووس دەکا، زەمەن دەڕواو ئەویش هەر خەریکی پەرشکردنی ڕۆحی وشەکانە بەسەر لاپەڕە سپییەکان، دواتر دەمەو خۆرکەوتن شەپۆلی ژانە سەر و هیلاکی تەوژم دێنن و ئیدی ئۆقرە ناگرێ و دێتە دەرەوە، کە وردە وردە هەنگاو دەنێ، دەزانێ چاویلکەو مۆبایلەکەی لەیاد کردووە، ئینجا تەئەمول بۆ خودا و زەمین دەکا و لە مرۆڤ و بوونەوەرەکانی سەر ئەو شەقام و ئەو کۆڵان و ئەم شەقام و ئەم کۆڵانی تر دەڕوانێ:

«٢٤»
ئیمڕۆ ئەوەندە پڕشنگی جوانیم
ئاوێزانی تەرزەی وشە کرد
شەکەت و مات و خامۆش و سەرگەردان
بێ چاویلکە و مۆبایل بە
خیابانەکان کەوتم و
سەرمەست و شێت و شەیدا
هێدی هێدی هێدی هێدی
لە ڕووخساری بونەوەرەکانی خودا
ڕامام ڕا!

تۆ لە خوێندنەوەی هەندێ لەو بڕگانەی کە باسی پۆرترێتەکانی ژیانی ڕۆژانە دەکات، دەزانی سەڕاجی شاعیر لە بەرانبەر مرۆڤی ڤالا و دروشم پەرستدا سەرەتا دۆش دادەمێنێ و دواتر لە ناخەوە دەشڵەژێ و دەرئەنجامی ئەو هەموو لێکدانەوە ماتماتیکییەی کە سەرچاوەکەی لە سۆز و مەعریفە و جیهانبینییەکانە دەگاتە باوەڕێک کە دەبێ لە قاقای پێکەنین بدا:

لە بەدترین شەوی شەرابنۆشیدا
بەرامبەر دارزاوترین پەیکەرێکی
ڤالای دروشمپەرستا وەستام و
لە قاقام دا قا قا قا!

لە شەوێکی ئەوپەڕی مەستی و شەرابنۆشیدا لەو حەشامات و تێکقژقژان و ئاوێتەبوونی جوانی و ناشرینییەدا هەڵوەستەیەک دەکا و تابلۆی ژیانی ئەو مرۆڤانەی دێتە بەر چاو کە بەدەم مەستییەوە ژیان و لاپەڕەکانی ژیان بەرێ دەکەن و دەڵێ:

سەیری کامەیان بکەین
گروهێکن
حەشاماتێکی بێشومار
هەموو
پێکڕا بە لادادێن و
هەموو پێکڕا لەتر دەدەن!

هەندێ جاریش تێدەگەی کە سەڕاج جار نا جارێ بەرانبەر بە کاڵفام و ڤالا و بێ بەهرەدا چەند وێڵ و سەرگەردانانە هەڵدەچێ و بێزار و بێزارانە دەیان داتە بەر باهۆزی تووڕەیی خۆی:

ئەی کاڵفامترین ئەهریمەنی گومڕا و سەرەڕۆ
دەبوا
عەتری ئەو دورجی لوولووی جەنەتە
بپەرستی و کڕنووش بەری بۆ
کریستاڵەکانی
نەخشی قودرەت!
تۆ ئەی ڤالاترین هیچ و هیچیترین ڤالا!
خۆزیا نەمناسیبای
شەوگەردی سەر دیوارە وێرانەکانی
گۆڕستانەکان لە بوونت جوانترە
ئاخر چلۆن
لە چرکەساتێکی نەهامەتی و
غەفڵەتگەرییدا
هێلینی عیشقیترین و
دەلالیترین شالوورێکی جیلوەکەری
شەوارەی ڕۆژگار دەشێوێنی؟

ئەوەی من لێرەدا کردوومە تەنیا خوێندنەوەی هەردوو لایەنی مەرگ و ژیانی ڕۆژانەیە لە (شالیس)دا، بێگومان دەتوانرێ لەسەر ئەو دەقە قسەی زۆر زۆر زیاتر بکرێ لە کۆمەڵێ لایەنی لێکجیاوە، بە نموونە: زمان لە شالیسدا، دەقئاوێزانی لە شالیسدا، ئێستێتیک لە شالیسدا، مەعریفە لە شالیسدا، جیهانبینی لە شالیسدا، بنیاد و پێکهاتەی ڕوخساری شالیس و... تاد، بە کورتی شالیس پێویستی بە خوێندنەوەی زیاترە، ئومێد دەکەم پسپۆڕانی ئەو بوارە لە من زیاتر بتوانن ڕۆچنە نێو هەموو لایەنە پەنهان و جوانییە شارەوەکانی نێو شالیس.

*** شالیس دیوانێکی هاشم سەڕاجی شاعیرە، لەساڵی ٢٠٠٧ لە لایەن دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم چاپ و بڵاوکراوەتەوە.**